

PARTIZANSKA KNJIGA

Edicija
Saveznici
Knjiga 5

PARTIZANSKA KNJIGA

Naslov originala
Arian Leka
Shpina e burrit

Copyright © Arian Leka 2005, 2017
First published by Botimet Poeteka in 2005.

© za ovo izdanje Partizanska knjiga, 2018.

© of the translation: S. Fischer Foundation by order
of TRADUKI

Objavljivanje ovog dela podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za Evropu, integraciju i spoljne poslove Republike Austrije, Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija”, organizacija „KulturKontakt Austrija” (po nalogu Kancelarije saveznog kancelara Republike Austrije), Geteov institut, Javna agencija za knjigu JAK Republike Slovenije, Ministarstvo za kulturu Republike Hrvatske, resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajn, Ministarstvo za kulturu Republike Albanije, Ministarstvo za kulturu i informisanje Republike Srbije, Ministarstvo za kulturu Republike Rumunije, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo kulture Republike Makedonije, Sajam knjiga u Lajpcigu i Fondacija S. Fišer.

traduki

Urednici
Srđan Srđić
Vladimir Arsenić

Arijan Leka

Muževljeva leđa

S albanskog preveo Đorđe Božović

Kikinda, 2018.

Odakle dolazi svetlost

Dan počinje loše. Prva dolazi supruga. „Ugojio si se”, kaže mi. „Zauzeo si celu stranu kreveta.” Time mi daje do znanja da nisam onaj *nekadašnji*. „Postao si mašina koja proizvodi samo dosadu.”

Zatim dolazi ćerka. Pita me kakav je kurs dolara i koliko je sedam puta osam. A potom i komšije. Niko od njih nije kao ja. Oni vole život. Uživaoci u životu ne govore. Ne njuše. Ne čitaju. Uživaoci u životu su dobri slušaoci. Ponovi! Uživaoci u životu su slušaoci. Treba to ponavljati. Dok ne uđe u uši. Dok ne razvije pravi smisao. Uživaoci su slušaoci. Slušaoci uživaju. E, to.

To je moj slogan za televiziju koju je u stanu otvorio komšija od kojeg nas deli samo zid. Njegov slogan je hleb moj nasušni. *Slušaoci uživaju*. Moja supruga misli da ću ponovo ostati bez posla. *Fuck!* Jednog dana mi je rekla: „Ti si *unseemliness!* Ne umeš da ceniš druge”. To je, po njoj, *unseemliness*. „Nepoštovanje prema onima koji rade”, rekla mi je, pokazujući pogledom na zid sa čije je druge strane komšija upravo počeo da zagrejava glas za mikrofona. Ponekad zvuči kao policijska sirena, nekad kao vatrogasci, a nekad se čuje graktanje, kao gavran.

Tačno je 6.50. Imam još pet minuta pre nego što počne da čita novine. Od svih stanara u zgradi, ja jedini nikada ne uključujem televizor. Samo zažmurim i slušam. I u kuhinji, i u kupatilu, u stopu me prati njegov topao i podmazan glas.

Nastavljamo tako, ne gubeći vreme, s vestima iz crne hronike. Izgleda da je komšijin sin, onaj što se oblači

kao Silvester Stalone u filmu „Kobra”, imao nezgodu s motorom. Šta sve ne rade svi u gradu samo da bi ličili na nekoga. Uključujući i moju suprugu. Već neko vreme me izbegava, ali jednog dana mi je rekla da navodno vežba za neku audiciju. Samo toliko. Zaključava se sama u sobi i satima sedi pred ogledalom, imitirajući ne izgled, već glasove slavni glumaca. Pokušava da nađe posao kao dublerka. Svi dubliraju. Nekome trebaju oči, nekome uši, nekome daljinski upravljač.

Čekam dok komšija završi sa čitanjem novina da ponovo počnem da radim. Za to vreme izađem na terasu, zapalim cigaretu i gledam napolje. Na poslednjem sastanku je rečeno da novine treba zaključiti nečim optimističnim. Tražili su da se moja polovina strane, ona koja dolazi nakon javnih oglasa i sportske kladionice, završi nečim što uliva nadu. Nazovimo to prigodnim izrekama, maksimama ili poslovicama, nije važno. „Zovite ih i citatima ako hoćete”, rekao je glavni urednik. Po jedan takav ja prevedem svakog dana. Podomaćim ili adaptiram. Mora da u njima stvarno ima neke vijagre, pošto je, otkako smo ih pustili u promet, tiraž znatno skočio. Čujem da se ljudima dopadaju, čujem kako ih svuda citiraju. Raduje me kada tako, dok idem ulicom ili kada se zadesim u nekom kafiću, čekajući, uhvatim citat nekog poznatog koji sam ja preveo. Neke i namerno pogrešno prevedem. Želim da ih ljudi upotrebljavaju i gde treba i gde ne treba. Čak se i obradujem kada vidim da se svađaju oko toga ko bolje zna izreku koju sam ja namerno pogrešno preveo. Kada budem prestao da radim ovaj posao, skupiću u jednu posebnu knjižicu sve te pogrešno prevedene izreke i mudre misli. Napisaću i kada su izrečene i ko im je autor. Sve one što su govorile o boljem sutra, održale nas u nadi, dale nam lažnu hrabrost i uveravale nas da zidove koji se ne mogu preskočiti treba porušiti. Ali džabe mi sve. Stižu

novi jurišnici. Sa slušalicama u ušima. Oni gledaju, ali ne govore. Njihovo ćutanje ima neki poseban kvalitet. Prepoznajem ih po oborenim pogledima. I mi smo bili pognutih glava svojevremeno, ali tada je to saginjanje imalo drugo značenje. *Different days – same shit.*

„Nastavljamo vesti sa estrade”, čuje se s televizora. Knjižareva ćerka, ona s frizurom kao Tina Turner, primećena je, kažu, u vikendici na pena-partiju. Sklapam oči. Moram da sačuvam svoj mrak.

Moje komšije su drugačije. Oni pojačaju zvuk do neba, valjda zato što i Bog treba da čuje sve o njihovom životu. „Počinjemo prelistavanje novina koje su stigle u naš studio”, kaže komšija s druge strane zida. Sat kolektivnog čitanja. Svi su uz isti kanal. Kao nekada. Na radiju je gimnastika. Jedan. Dva. Tri. Četiri. Ruke gore! Glavu dole. Ruke na kukove. Zavrti trupom. Kruženje glavom. Nisam siguran da li me više zamara čitanje novina ili njegova neodoljiva sličnost s gimnastikom. Čitanje sputava. Uživaju samo slušaoci. I, nezavisno od toga da li sedimo pred ekranom s daljinskim upravljačem u ruci ili se uz novine olakšavamo nad belom toaletskom šoljom, svi smo mi tu samo zato da bismo čuli istu stvar: kako umiremo. Rafalno, ili jedni za drugima.

Nekada je bilo bolje. Televizijski kanali su se zvali stanice. Ta reč mi je stvarala predstavu nečega duž puta gde bih čekao, ali bih negde i stigao. Uvek bih uspeo da nađem stanicu za neki film ili za svoju dozu muzike. A sada nemam taj osećaj kao u mladosti, kada sam tražio italijansku ili jugoslovensku televiziju ili BBC. Traženje signala uz sneg i šuštanje davalo mi je smisao i više od ičega drugog stvaralo ideju bekstva. Ali nisam otišao. Ni onda kada su svi bežali preko. Bio sam među onima koji su sanjali da će promeniti svet. Nešto se jeste promenilo. Ja. Barem na neki način. Mogu da menjam stanice. I

zahtevi su se promenili. Više liče na molbe. Ne želim više da menjam svet. Niti da svet menja mene. Neka me pusti da radim ono što volim. Šta volim da radim? Da pišem. Vi koji upravljate našim životima, recite: kako da se saberem? (~~Da stavim tačku na ovo razmišljanje metkom? Kada sam počeo da pišem ovaj tekst koji će ići izdavaču, rekao sam sebi da ne treba da bude patetičan. Majakovski? Možda. Treba izbaciti tu molbu iz verzije koju ću poslati izdavaču.~~) Sećam se:

OTAC

Strane stanice? Zabranjene su!

JA

Ako su zabranjene, zašto postoji dugme za traženje stanica? Država, koja i prodaje televizore, mogla je da ga blokira? Dugme se okreće, to znači da se stanice traže.

Nije više bilo razgovora, usledila je akcija. Evo šta se dalje dešavalo: otac je skinuo osigurač za struju, stavio ga je pod jastuk i legao. Zavladao je mrak. Ne znam je li otac u tom mraku i zaspao. Ne znam da li se osećao bolje. Deca pamte. Ja tako pamtim oca. Kao što će se i mene sećati moja deca? Možeš sve da uradiš, ali dete će, kada te više ne bude, svako sećanje na tebe počinjati ovako: „Otac je bio strog...” Ne pričaj dalje! Ceo život je uzalud. Sklopio sam kapke i nastavio da gledam s njihove unutrašnje strane film koji je otac prekinuo. I kad god poželim da gledam film, sklopim oči. Shvatio sam da neke stvari, da bi postale jasnije, traže mrak. Upravo tmina može da postigne ono čemu je komunizam težio. U mraku su svi jednaki. Mrak je raj i za ružne, i za niske, i za kljaste, i za bogaljaste, i za sve ljude s deformitetom. Sve drugo slabi pred snagom

tmine. I staro i mlado, i roditelji i deca, i nastavnici i komšije, i crni i beli, i siromašni i oni koji su boljeg materijalnog stanja, kao i fudbaleri i filmske zvezde, svi su jednaki. Boja kože ili očiju, bore na licu, natmurene ili dignute obrve, visok i nizak stas, hrabrost ili kukavičluk, način odevanja, količina novca u džepu, želje i iskušenja ili sredstva za rad – u mraku sve gubi na značaju. Svi ga vole. Kriminalci i ljubavnici. U tami je pravda.

Ne sećam se ničega naročito bitnog u vezi sa svojim roditeljima. Bili su uvek zauzeti poslom. Podizao sam se praktično sam. Ili su to činili rođaci, komšije i *stranci* – kako smo ih zvali. Njih se, naravno, dobro sećam. Nisu me posebno uveseljavali, ali nisu me ni tištili. „Kad ti je do smeha, napolju se smeji koliko ti je volja, a kad ti dođe da plačeš, plači koliko hoćeš u kući”, stalno mi je ponavljala majka. I to sam shvatao. Suze su bile porodično blago. Nikada nisam bio dete. Bio sam zamišljen kao zajedničko dobro. Kolektivno vlasništvo.

Kada bi se roditelji vratili s posla, delile su se dužnosti. Mama me je svake večeri kudila zbog nepranja ruku i zuba. Od tate bih slušao lekcije o zamenicama i promeni glagola. Ni matematika, ni istorija. Mislio je samo na zamenice i glagole kada bi me pitao: „Jesi li uradio domaći?” I to ne na sve zamenice. Samo na prisvojne. „Samo tu ti ljudi neće gledati kroz prste”, govorio mi je. „Oprostiće ti i ako im pogrešno izgovoriš ime. Možeš i da ga pobrkaš. Ali nemoj slučajno da pomešaš *vaše* i *moje*.”

Pogrešna promena glagola je zločin.

- Promeni po licima...
- Pišem-pišesh...
- Na francuskom!
- *Écris-écrivez...*

– Trk u kupatilo! Uzmi knjigu sa sobom.

Kazna koju sam od njega dobijao kada bih pogrešio glagole, bila je kupatilo. Na tri sata. Duže od radijske emisije „Od utakmice do utakmice”. Skoro kao film Stenlija Kjubrika, s Kirkom Daglasom u ulozi Spartaka. Ne bih gledao oca naredna tri sata.

Ali kupatilo nije imalo ničeg zajedničkog ni s radijom ni s televizorom. Kažnjavanje mrakom bi donekle i imalo. Kupatilo je pak imalo ono što nije trebalo da ima. Neprijatan miris i svetlo.

– Čitaj naglas! Glasnije! Ne čujem te!

– *Écris-écrivez-écrit-écrivons-écrivent.*

Ostali su se plašili babaroge, ja sam strahovao od glagola u albanskom i francuskom. Neverni su ti glagoli. Nеправilni. Pa nelični. Prelazni. Nепrelazni. Nepravi prelazni. Svršeni. Nesvršeni. Aktivni. Pasivni. Ali bili oni svršeni ili razbarušeni, iza glagola se uvek dešava još nešto. Iza glagola uvek sledi neka radnja. Izaći (iz kuće). Ići (u školu). Pasti (u...).

– Promeni *padati!* Nesvršeni vid od *pasti*.

– Padam-padaš-pada...

– Na francuskom!

– *Tombe-tombes-tombe...*

– Nastavi dalje.

– *Tombe. Tombes. Tombe. Padam. Padaš. Pada.*

– Glasnije.

– *Tombons. Tombes. Tombent.*

– Izađi iz kupatila!

Izlazim. Veliko P. Malo P. Padam. Padaš. Pada. Padamo. Padate. Padaju.

Padam na ispitu. Padam u...

Igrao sam se na platou ispred zgrade kada su ih dovezli kamionom. Sišli su u koloni, jedan po jedan, podšišani i u maslinastozelenim kaputima. Prošetali su ih, da bismo ih mi videli. Zatim su ih odveli ka mestu gde su se nalazili temelji neke buduće zgrade. Gasili su kreč. Pravili su cement. Merili su viskom razdaljinu od poda do plafona. Mistriju i zidarsku olovku sam prvi put video kada su povlačili liniju između kupatila i sobe koju smo mi zvali *kujna*. Tada sam prvi put u životu video zatvorenike.

– Pali su – čuo sam kako se pričalo.

Gde? I ja sam padao.

– Pao si na ispitu – govorio je otac.

Padao sam i u zamke ljubavi.

Zatvor mi je, međutim, bio nepoznata reč.

Pali se svetlo. Dedi se ide u kupatilo. Što da ne posedi tamo neko vreme? Osvetljeno, izribano po propisu, kakva već jesu kupatila, možda mu se čini poput nekakve autobuske stanice na liniji Život–Smrt. Trudi se koliko može. Balansira po ivičnjaku. Svestan je toga. Lekovi ne pomažu. Ni zabrinutost (*da ne padne*), ni pažnja (*da mu ne manjka nešto sada u starosti*), ni briga (*s kim sedi? da li ga umaraju?*), kao ni nadzor (*obuci se toplo! prehladićeš se!*) ne pružaju mu uopšte ono što mu je potrebno. Nega? Bilo je i viška i ima je i dalje. Želiš li tabletu ili injekciju, deko? Zar želiš radosti?! Ljubavi? Nje nije ostalo više ni kapi.

Sećam se:

OTAC

– Ni rođaci ni drugovi.

MAJKA

– Ali oni nas vole... Oni su naša porodica...

OTAC

– Tvoja porodica sam ja. Rodbina te ne voli. Niti te vole komšije i prijatelji. Oni samo paze na tebe. Ponekad se čak i brinu. Ali nema tu ljubavi.

MAJKA

– Čak ni brat?! A sestra?

OTAC

– Nepoznati nas vole. S kim si se venčala i s kim imaš decu? Sa mnom. Zar ti ja nisam bio stranac? Ne venčavamo se s rođacima, ne zbog biologije, već zato što tu nema ljubavi.

MAJKA

– ...

– Zašto više ne sanjam? – upitao je deda, izašavši iz svog kaveza kroz vrata od kupatila.

Rekao je to na isti način kao kada bih ja pitao lekara ili suprugu zašto više ne uspevam da poletim. Entuzijazam? Zar je to ono što mi nedostaje? Imala je pravo moja supruga kad je rekla da sam postao težak. Postao sam fabrika za proizvodnju dosade. U ogromnim količinama. Prebrajanje muka me mnogo više raduje. Svakodnevice. Čerka u školi. Ručak za pet osoba. Odlasci u kupovinu. Posao. Moja supruga. Moj posao. Plaćanje računa. Tekstovi. Prevodi. Razgovor s roditeljima. Kako mogu da letim sa svim tim na plećima? I bez dede je stan bio mali. (~~Jedna spavaća soba. Kuhinja spojena sa dnevnim sobom, špajz razjapljen poput jame, spolja ogroman balkon – kao da je stan unutra nekakva palata odakle se može panoramski uživati u pejzažu. Izbaciti iz finalne verzije za izdavača.~~) A ni srce nije preveliko. (~~Leva komora. Desna komora. Leva pretkomora. Desna pretkomora. I ovo izbaciti.~~) Gde onda da stanu svi oni?

Deda gasi svetlo u kupatilu i ulazi u sobu gde spavamo on i ja. Jednakost nestaje. Nema više pravde. Povratak u kraljevstvo figura. Pažnja se posvećuje lepoti, zdravlju i snazi. Svetlo je nacizam. Trebalo je da fašisti odaberu belu boju za svoje košulje kada su marširali Rimom 1922. godine. Deda i ne pomišlja da je, paleći svetlo, upravo porušio najveličanstveniji projekat za budućnost sveta. Minirao je uspostavu novog poretka. Gledam. Ponovo. Jasno. Ne više svoje filmove. Opet sam to ja. Deda saboter. Nameštaj. Televizor. Otac i majka u drugoj sobi. Moje telo. „Kažnjeni ste prinudnim radom u kanalu u popravnom kampu u Vljočištu, inženjeru!”, kažem mu. Jasno je zašto ne odgovara. (*We are all in the gutter, but some of us are looking at the stars!*) Kako to da prevedem? Svi se davimo u kanalu punom blata, samo što neki od nas gledaju put zvezda? „Nekom tako zvučnom rečenicom trebalo je da započne *Manifest Komunističke partije* ili *18. brimer Luja Bonaparte*”, kažem dedi. Karl Marks je mogao da ukrade tu rečenicu od Oskara Vajlda.

I danas, dvadeset godina nakon njegove smrti, prisećam se svog dede. Posadio bi me u krilo da me uči francuski. Sedeli bismo kraj prozorskog okna i posmatrali šta se zbiva napolju. Ljudi su hodali. Deca su se igrala. Stabla su se njihala. Zatvorenici su mešali cement. Kada bih se umorio od učenja, deda bi mi kazivao svoje priče iz starine. Svi njegovi likovi zvali su se Baba.

– Kao Ali-baba i četrdeset razbojnika u Bagdadu?

– Baba Salih iz tekije Matohasanaj u Tepeleni. Baba Ibrahim iz tekije Ćesaraka u Koljonji. Baba Ahmet iz tekije u Turanu... – nabrajao bi deda.

Zamišljao sam svet bez svetla, neki svet među brdima, zabačena sela koja su komunicirala i prosvećivala se pomoću baba i derviša. Baba Salih. Pisao

je poeziju. U turskom zatvoru, pričao je deda, preveo je Fuzulijev *Vrt uživanja*. Zatim je recitovao odlomak u kome Prorok razgovara sa Džebrazilom i anđelom smrti. Pominjao je i Baba Ibrahima iz Tirane. Pominjao je i Nezima iz Berata, ali taj nije bio derviš.

– Bili su zatočeni, ne onako kao što tebe tvoj otac zatvori u kupatilo, nego u zatvoru, po deset godina.

Kako bi ih pomenuo, tako je sklapao oči i polako sricao samo tri reči.

– *Sindžir... Hasil... Zindan...*

Reči teže od francuskih glagola. Ne bi mi sada tako odzvanjale u glavi da deda nije dodao na kraju i nekoliko drugih, koje sam tek delimično razumeo:

U sindžiru ebedul-abad

U suzama po noći i danu

Jadan sam ti u zindanu.

Imao je pogled osobe koja je upravo izgovorila sve što treba i rekla sve što je trebalo reći. U sindžiru ebedul-abad. Bili su mu to poslednji meseci života. *Na večnost zatočen*, to je značilo u prevodu. Pročitao sam to u beleškama priređivača, mnogo godina kasnije.

– Sada promeni glagol *ući!*

– *J'entre... Tu entres... Il entre...*

Napolju, osim što je pao mrak, činilo se kao da se ništa nije promenilo. Bila su tu i dalje stabla četinara, borova, čempresa i jela, s njihovim večitim zelenilom. Deda je pomagao da se zasade, tu iznad atomskog skloništa.

– Dalje!

– *Nous entrons... Vous entrez...*

Kad sam slušao dedu, činilo mi se da je sve na svetu zatočeno.

– *Ils entrent...*

Baba Ibrahima iz Tirane su zatvorili... Baba Saliha su zatvorili... Ja sam ulazio u školu...

– Iz početka!

– *J'entre... Tu entres... Il entre... Nous entrons... Vous entrez... Ils entrent...*

Mene su zatvarali u kupatilo. Otac me je tako štitio od reči koje nije trebalo da čujem. O toj reči imam tek bledu predstavu. Zatvor nije bio za nas. Bio je negde daleko, u brdima.

– Pisati?

– *Écris.*

– Pasti?

– *Tombe.*

– Ući?

– *Entre.*

Neke reči nisam naučio kod kuće:

– Momak.

– Devojka.

– Drugarica.

– Drug.

– Donji veš...

– Gaće?!

– Zatvor?

– Daleko.

– Čelija?

– Lisice.

– Zatvorenik?

– Zao?!

Glave obrijane načelavo. Hod oborenih očiju. Navikli smo se na njihovo prisustvo onda kada su nam tražili vode da piju.

– Vode? Otrova! Daj im otrova!

Sećam se i jedne starice, koja je uvek silazila niz stepenice držeći se za ogradu. „Zatočenik 'oće vode”, rekla je pazeći da ne prospe vodu koju je nosila u ibriku. Zahvaljujući njoj, stvorena je nova veza između reči *zatvorenik* i *zatočenik*. Grad, koji su u to vreme činili roditelji, deca sa igračkama, bake i veterani, podeljen je sada na drugačije zone uticaja. Sastojao se od dece, koja su išla u školu; od roditelja, koji su išli na posao; od staraca i starica, koji su ostajali kod kuće; te od zatvorenika, koji su tražili vodu i zidali naše zgrade.

Da. Govorim o zgradi u kojoj stanujem. Ako biste prošli tuda, prepoznali biste je po paroli SLAVA PARTIJI RADA ALBANIJE. Ispisana je crvenim ciglama posred silikatnog zida. Godinama kasnije, kada se sistem promenio, tačnije one godine u kojoj se dogodio veliki egzodus brodovima put Italije, neki mladići su odvažno preduzeli zadatak koji se nije ispostavio kao bezopasan. Spustili su se konopcima s terasa, poput komada mesa obešenih o čelične kuke, i uspeli su da iščupaju slova iz zida. Ne, zgrada se nije srušila. Ali kada su sve cigle pale na zemlju, sva velika i sva mala slova, ovi mladići su se skupili i počeli da igraju oko njih neku vrstu plemenskog plesa. Zatim su zapalili vatru benzinom koji su izvukli pomoću creva iz automobila parkiranog u blizini.

Cigle su se polako zagrevale, zatim su pocrvenele, pa postale zift-crne. Nisu se raspale, kako se očekivalo. Bile su otporne na plamen. Što su se više zagrevale spolja, to je unutra više prodirala svetlost poput užarene lave. Momci su ponovo sipali benzin u vatru, da sasvim unište omražena slova koja su trideset godina stajala na zidu.

– Spalícete nam zgradu – prestravljeno je povikao odozgo neko od stanara.

Trebalo je uložiti malo truda da se požar suzbije i ugasi.

– Zovite vatrogasce! – povikao je neko.

Svi koji su bili izašli da gase požar, podigli su glave uvis, ka trećem spratu, gde je stanovao jedini čovek koji je imao telefon i koji se odozgo naslađivao posmatrajući scenu.

– Nećemo da nam vatrogasce zove sekretar Partije! – rekao je neko.

– Bolje i da izgorimo nego da nas opet on spasava.

Vatrogasci su došli, ali nisu uopšte mogli da priđu plamenu. Čitav plato između zgrada bio je prekriven starim pokućstvom koje je bilo izbačeno iz okolnih stanova. Stigao je novi nameštaj koji su emigranti doneli iz Italije. I tako nije bilo drugog puta. Morali smo ponovo da se organizujemo svi skupa.

– Kô u komunizmu – promrmljao je onaj što nije hteo da se upotrebi telefon sekretara Partije.

– Gasite sada požar pišaćom.

Tako je i bilo. Pomogli smo i mi klinici. Žene smo poštedeli i doprinosa i tih prizora.

– Mi da peremo vašu pišaću! – rekao je onaj što je pozvao vatrogasce telefonom i ušao unutra.

Predstava se tako privela kraju. Kada se otac vratio s posla, okončale su se i sve ove sitnice. Ja mu ništa nisam govorio. Ni o svojim razgovorima s dedom, ni o vodi koju smo davali zatvorenicima, ni o ugašenom požaru. Bila je to moja osveta njemu. Ni otac nikada nije pričao o tome koje knjige su prevedene i koje idu u štampu. Ništa o svom poslu. Ništa o tome šta je radio na

poslu. Znao sam samo da mi je otac bio prevodilac i da me je posle svakog glagola zatvarao u kupatilo.

– Šta znači reč *obični*? – pitao sam ga jedne večeri kada mi se učinio zadovoljnim promenom glagola *sortir*.

Pogledao me je ćutke u oči.

– Vraćamo se na treće slovo alfabeta – rekao mi je. – C. C. C. Šta smo rekli?

– *Cahier. Crayon. Caoutchouc.*

– Sveska. Guma. Olovka.

– U moje vreme olovka i guma nisu bile zajedno – rekao je deda i uzeo sa stola jednu olovku s gumicom.

Otac je ćutao.

– Mala guma. A pisaljka duga. Mnogo piši, ali malo greši. Olovka.

Otac ga je gledao pravo u oči. Nije mi rekao da odem u kupatilo.

Ne znam kako će me se sećati moja deca. Čovek može sve da uradi za njih, možeš da im daš i svoje organe, ali dete će, kada tebe više ne bude, svome društvu uvek ovako počinjati sećanje na tebe: *Otac je bio pravičan čovek...* I tačka. Kako to da kažem? *Otac je bio ćutljiv čovek i...* Mnogo bi se bolje slagao s generacijom moje ćerke nego sa ovakvim sinom poput mene. EXIT = izaći. ENTER = ući. DEPARTURE = polazak. WC =.

– Nepripremljeni za novi svet! – odvrćam ocu, koji je, ukipljen pred televizorom, menjao stanice, ne govoreći ni reči.

Dobro čini. Ima više stanica nego što smo mu želeli da napuni godina kada smo mu čestitali rođendane.

– Ekran uzima, ali i daje – odgovorio mi je.

Video sam ga kako izlazi iz kuće da popije svoju dnevnu kafu s društvom. Čime drugim bi mogli da počnu

razgovori u tom dobu, nego pitanjem: *jesi li video?* Odgovor na to pitanje mogao bi da učini i moga oca delom sveta. Da učini da se oseti socijalizovanim, kako kažu psiholozi, dok je po njemu to prilika da s ponosom kaže da je i on nešto video i da je proputovao...

– Čak do *Westdeutsche Ländera*. Čuješ? Shvataš?

Pamtim li uopšte neku značajnu stvar od svojih roditelja? Bili su po ceo dan zauzeti poslom. Kada bi se vraćali kući, slušao sam oca kako kaže majci:

– Knjiga treba da izađe u oktobru. Ove strane treba ponovo prevesti... Približava se Sajam knjiga u Frankfurtu, a sa engleskim štandom još nismo nigde stigli... U knjigama *The Eurocommunism is Anti-Communism* i *Yugoslav „Self-Administration” – A Capitalist Theory and Practice* pronađeno je nekoliko maglovitih tonova. Nejasnoća, shvataš? Prvi put će biti predstavljen i štand s prevedenim delima socrealističkih autora. Razumeš? Izložba našeg socijalističkog tržišta...

Gde su bili oni kada sam bio dete? Ko me je pretplaćivao na časopise? Ko mi je kupovao knjige? Ko me je vodio u lutkarsko pozorište? U bioskop? A neki dinar preko, ko mi je davao? Kada se srušio njihov svet? U kojim godinama? Čuo sam ih kad su rekli da se sve promenilo nagore onda kada sam ja rođen. Sramota me je kada pomislim na sve kompromise na koje su morali da pristanu zbog mene.

Zamišljam ga u mladosti. Kao pastuv, jedan od onih prerijskih, ne konj za vuču kakav je postao nakon mog rođenja. Razumem ga kada uzdiše. Ko zna o čemu razmišlja dok sedi tako na kauču. Možda o tome kako se ždrebe rađa: kobila mu dva-tri puta oliže čelo, a pastuv mu pogledom pokaže na poljanu i nakon nekoliko minuta ždrebe, iako mu još kleca poneko koleno, ustaje na noge i galopira. Isto kao njegov otac. Ne mari za školu,

ni za odeću, ni za igračke, niti za konjugaciju glagola u francuskom. Zamišljam oca slobodnog, neoženjenog, bez porodičnih stega... *The same shit!* Eto opet moje nezahvalnosti. *Otac je bio ćutljiv, retko se smejaio i...* Pri povratku iz Frankfurta otac mi je doneo loptu. Na stadion su me vodile komšije. Otac je pratio utakmice preko radija. Zažmurio bi i zamišljao igrače na terenu. Možda je i menjao po licima glagole u francuskom, koji nikada nisam uspeo da usavršim kao čika Enver. Iza glagola se uvek dešava još nešto. Nešto loše se desilo i meni.

Oborili su me – na popravni ispit.

Upao sam – u zamku ljubavi.

Sklapam oči. S unutrašnje strane kapaka i dalje mi radi maleni bioskop, u koji moj otac nikada ne ulazi da preseče dotok struje.